

KEREKES-BÍRÓ ÉVA

JULOW VIKTOR ÉS AZ 1956-OS FORRADALOM
ÉS SZABADSÁGHARC

„Itt élek, módomban lett volna elmenni,
nem tettem”¹

1956. október 28. után a forradalmi Csokonai Rádió munkatársa lett, egyik szerkesztőjeként cikkeket írt és olvasott be. A csupán helyi adás sugárzására alkalmas rádióban Julow négy cikke hangzott el, az első cikke: *Köszönet a vérkonzervért*, alapvetően lírai hangvételű kommentár, a második *Válasz egy röpiratra* című, miskolci adón keresztül kapott hírré reagált egy Szlovákiában megjelent röplap kapcsán. A következő cikkben Julow Viktor az utcanevekkel kapcsolatban javasolt változtatásokat, végül a kitüntetésekkel kapcsolatban fogalmazott meg javaslatokat.

1957 májusában kezdődött el felelősségre vonása, aminek eredményeképp Julow Viktort alacsonyabb munkakörbe helyezték, adjunktusi beosztásból tanársegédi beosztásba. Rövidesen újabb fegyelmi eljárásra került sor, mert túl enyhének vélték a minisztériumban a büntetést. 1957. október 3-án állásából azonnali hatállyal elbocsátották.

A szakmai és baráti kapcsolatai, elsősorban Kéry László, Nagy Péter, Szauder József és Ország László továbbra is segítettek az immár állástalan tudóst. Több hónap bizonytalanság után 1958 februárjától a Déri Múzeum tudományos főmunkatársa lett Julow Viktor.

Kulcsszavak: 1956, forradalom, Csokonai Rádió, Julow Viktor, fegyelmi

VIKTOR JULOW AND THE REVOLUTION AND THE WAR OF INDEPENDENCE IN 1956. After 28 October 1956, Viktor Julow started to work as an editor for the revolutionary Csokonai Radio, writing and reading out articles. The radio, capable of local transmission only, aired four of his articles. The first one, entitled „Thank You for the Blood Conserve” was a commentary in a lyrical tone; the second one, „Reply to a Pamphlet” reacted to a piece of news he had heard on Miskolc Radio about a pamphlet issued in Slovakia. In the other two articles he proposed changes in street names and the system of national awards.

His persecution began in May 1957, when he was downgraded to a lower academic position. However, as ministry officials still considered this as too mild a punishment, he underwent another disciplinary procedure and was finally dismissed from his job with immediate effect on 3 October 1957.

After that, the unemployed scholar had to rely on the assistance of his work contacts and friends such as László Kéry, Péter Nagy, József Szauder and László Ország. After months of insecurity, he was appointed senior researcher of the Déri Museum in February 1958.

Keywords: 1956 revolution, Csokonai Radio, disciplinary procedure, Victor Julow

¹ „Dézsi” fedőnevű ügynök jelentése, 1968. december 29. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, ÁBTL 3.1.2.-M – 36283/119. 300.

A forradalom előtti hónapok

Julow Viktor (1919–1982) a helyi Fazekas Mihály Gimnáziumból került 1952-ben a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Irodalomtörténeti Intézetéhez. A fiatal adjunktus irodalomelméleti, esztétikai, világirodalmi előadásokat tartott, utóbbit az angol felvilágosodás és romantika tárgykörében. Speciálkollégiumok, később szemináriumok keretében a magyar irodalom olyan jeles alkotóit tárgyalta, mint Balassi Bálint, Fazekas Mihály, Petőfi Sándor vagy Arany János. Oktatói munkája mellett országos megbízásokat is vállalt. Kisfaludi Sándornak írt levelében 1955. szeptember 2-án azt olvassuk, hogy nyolc órában tanít az egyetemen, ezenkívül a *Tom Jones*² második kiadásán dolgozik, vagyis újrarendíti, bár a kilencszáz oldalból még csak százötven készült el, továbbá megegyezett Szauder Józseffel, hogy az *Akadémiai füzet* sorozatban elkészíti az Orczy Lőrinc-monográfiát, amivel várhatóan 1956 végére készül el, és emellett még irodalomtörténetet is kell írnia.³ Egyetemi kutatói tevékenysége is gyorsan teljesedett ki, amelynek középpontjában a Fazekas Mihály-kutatás állt.

A Fazekas-monográfia sikere országos, az eddigieknél sokkal szélesebb ismertséget eredményez Julow Viktor számára. Korábban leginkább középiskolai tankönyvíróként ismerték a nevét, most azonban a szűkebb szakmai körök is elismerésben részesítik, s ennek következtében számos kollegiális megkeresést kap, kérdéseket a Fazekas-életművel kapcsolatban, vagy további kutatásokat generáló eredményeket osztanak meg vele a *Lúdas Matyi* témakörében. Kisfaludi Sándor levélben⁴ gratulál a Fazekas-kiadáshoz, és szakmai kérdésekben kér tőle tanácsot. Az irodalmi közéletben is szerepet vállal, például a Társadalom- és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulatban megyei szinten az irodalmi és nyelvi szakosztály elnöke lesz, amiről a társulat nevében gratuláló Bárd Miklós levele⁵ tanúskodik.

Julow Viktor számára a szakmai továbblépés lehetőségét a kandidátusi fokozat megszerzése jelentette volna, ami után egyetemi docenssé léphetett volna elő. A kandidátusi fokozatszerzést 1955 júniusában a Fazekas-monográfia lektori jelentésében Szauder József meg is előlegezte: „teljesen indokoltnak látom azt, hogy ez a kitűnő könyv (mint annak idején Nagy Péteré) a kandidátusi fokozat elnyerése céljából disszertációként beadassék”.⁶

Az egyetemen oktató tanárokkal szemben az ötvenes években is alapvető elvárás volt, hogy tudományos munkát folytassanak és tudományos fokozatot szerezzenek.

² Henry Fielding regénye először 1950-ben jelent meg magyarul Julow fordításában.

³ Julow Viktor levele Kisfaludi Sándornak, 1955. szeptember 2. Déri Múzeum Irodalmi Tár, Julow Viktor hagyatéka (a továbbiakban: DMIT JVh), K.X.2017.1.168.5.

⁴ Kisfaludi Sándor levele Julow Viktornak, Szolnok, 1956. január 6. DMIT JVh, K.X.2017.1.168.3.

⁵ A Társadalom- és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat levele Julow Viktornak, Bp., 1956. január 12., DMIT JVh, D.X.2018.18.167.

⁶ SZAUDER József, *Lektori vélemény Julow Viktor Fazekas-monográfiájáról*, Budapest, 1955. június 6., DMIT JVh, K.X.90.9.1.9.19.

A kandidátusi fokozatot 1950-ben vezették be, amire negyven év alatti, egyetemet végzett tanárként Julow Viktor is jogosult volt. Az előírások értelmében egyetemi docensi címe elnyeréséhez kandidátusi értekezést kellett írnia, ez utóbbihoz pedig aspiratúrára lehetett jelentkezni.⁷

Julow Viktor 1955 őszén elindítja az aspiratúra iránti kérelmét, amit november 5-én kelt válaszában a Tudományos Minősítő Bizottság a szakmai és ideológiai vizsgák letétele után engedélyezett: „Az aspiránsi vizsgákra (*marxizmus-leninizmus alapjai, dialektikus és történelmi materializmus, szaktárgy*) jelentkezhet. A vizsgát kívánsága szerinti sorrendben választhatja meg.”⁸ Julow kérhette a szakmai vizsgáktól való mentességet, s az indokok között bizonyára középiskolai tankönyve, egyetemi jegyzete, sikeres műfordításai, de leginkább Fazekas Mihály életművének feldolgozása szerepelhetett. Néhány hónap múlva értesítés érkezett, miszerint „a Tudományos Minősítő Bizottság aspirantúrával kapcsolatos szakmai vizsgáját elengedte”.⁹ A következő szemeszter elején egyetemi besorolási értesítője szerint pótlékok és egyéb fizeteskiegészítések nélküli alapterének korcsoport szerinti besorolása a II. fokozatba lépett ugyan, adjunktusi munkaköréből azonban nem léptették elő Julow Viktort.

Sikertelen kísérletére később így emlékezett vissza némi keserűséggel, amikor 1968 nyarán a „Dézsi” fedőnevű ügynök beszélgetett vele, aki jelentésében idézőjellel emelte ki Julow Viktor – vélhetően szó szerinti – gondolatait:

„Megcsinálom, mert tartozom vele magamnak is, persze 10 évvel ezelőtt már ott tartottam, csak akkor a holttestemen akart néhány kis fickó karriert csinálni... Róluk már azt se tudni, hogy hol vannak. Én itt vagyok Debrecenben, dolgozom, meg is kell becsüljenek, és amit csinállok, nem a pillanatnyi klikk-kérdéseknek megfelelően teszem, amit leírtam, azt még ma sem írnám másképp.”¹⁰

Szakmai értelemben mindenképpen összegző időszak volt Julow Viktor számára 1956 első fele, magánéletileg azonban újabb egészségügyi próbatételek következtek. Julow Viktornál ekkor diagnosztizálták a hadifogság óta meglévő gerincfájdalmak okát: a Bechterew-kórt.¹¹ Ebben a nehéz helyzetben elsősorban későbbi felesége, Mező Magda segítségére számíthatott. Elismerések és magánéleti örömök mellett a súlyos, a további életminőségére erősen ható betegséggel való szembesülés végletes érzelmi, hangulati állapothoz vezethetett, ám levelezésén nem érződik sem a boldog párkapcsolat öröme, sem a gyógyíthatatlan betegség miatti panaszkodás. Szerette a munkáját, a tanítást, a kutatást, a magyar és angol irodalmat, a fordítást, az írást – és ezekbe kapaszkodott. A tudás

⁷ *A Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karának története I.*, szerk. PAPP Klára (Debrecen, 2014), 218.

⁸ *Értesítő*, Tudományos Minősítő Bizottság, Tolnai Gábor autográf tinta aláírásával, Budapest, 1955. november 5. DMIT JVh, D.X.2018.18.37.

⁹ *Értesítés*, MTA I. osztálya, Garamvölgyi József autográf tinta aláírásával, DMIT JVh, D.X.2018.18.36.

¹⁰ „Dézsi” fedőnevű ügynök, 282.

¹¹ *Anamnézis*, Debreceni Neurológiai Osztály, 1981. április 1. DMIT JVh, D.X.2018.18.55.12.

határtalanságában és szabadító erejében hitt, természetes és az irodalom keretein túlmutató asszociációi újra és újra szokatlan látószögből mutattak rá a világ jelenségeire. A szülői házból hozott feltalálói attitűddel sokszor hétköznapi problémákra kereste a megoldást, legalább annyira szárnyalt a profán világ kihívásai közben, mint tudományos területen. Személyisége nemcsak a kollégák körében vagy a tudományos életben, hanem a hallgatók körében is népszerű volt: nyitott, segítőkész, problémamegoldó, humanus, megbízható, empatikus, elfogadó ember volt, stabil világnézeti helyzetképpel.

Talán ebből is adódott, hogy 1956. október 28. után, amikor a forradalom hevében a debreceni Csokonai Rádió elkezdte a szerveződést, Kiss Ferenc kollégája felkereste Julow Viktort, hogy van-e kedve segíteni a műsorszerkesztésben. Vállalta a feladatot, s gyakorlatilag a helyettese lett. Mező Magda visszaemlékezése szerint október 23-án a nagygyűlésre nem tudtak bejutni, mert nem fértek be az egyetemi aulába, állni pedig nem tudtak, mert Julow Viktornak komoly csípő- és gerincfájdalmai voltak: *„Elmentünk a szüleim kertjébe murcit inni, és amikor jöttünk haza, a városházáról akkor verték le a vörös csillagot. Megíjedtünk, őszintén szólva.”*¹²

*A Csokonai Rádió*¹³

A rádiót a Forradalmi Bizottmány határozatára állították fel a klinikán, a Kenézy-villában,¹⁴ és Bálint Árpád tanársegéd segítségével lett működőképessé,¹⁵ a helyi adás sugárzására alkalmassá az adó, amely egyrészt az országos események, másrészt a debreceni helyi hírek közlésére vállalkozott.

Nem ez volt az egyetlen debreceni rádió, hiszen a Gábor Áron-laktanyában működött a Szabad Debrecen¹⁶ nevű rádió – sokkal nagyobb hatókörű sugárzással. Kezdetben

¹² „Rapszódia egy humanistáról ’56 ürügyén”, POZDERKA Judit interjúja Mező Magdával, *Hajdú-bihari Napló*, 1997. október 22., 17.

¹³ Kezdetben az adó a „*Debreceni Szocialista Forradalmi Bizottmány rádiója*” néven működött, ezt a nevet túl hosszúnak találta a szerkesztőbizottság, és az első napokban megváltoztatta, Kiss Beáta, *Helyi tömegtájékoztató az 1956-os debreceni forradalom idején* (Debrecen, 1998, szakdolgozat-kézirat), 41, DMIT Jvh, K.X.2018.1.111. Csokonai Rádió néven üzemelt egy dunántúli adó, Vácon, amely november 4. után két héttel még adásokat sugárzott, természetesen a megtévesztés miatt használta ezt a nevet.

¹⁴ „[...] korábban is működött a Klinika területén egy rövidhullámú vonal, ami akkor még a kórtermekben lévő betegeket szórazta.” Vö. Kiss, *Helyi tömegtájékoztató...*, 38.

¹⁵ *Vizsgálati dosszié Csorba László és Tsai, Kiss Ferenc tanúkihallgatási jegyzőkönyve*, 1956. november 16. A Debreceni Csokonai Rádió létrejötte és működése, ÁBTL – 3.1.9.-V – 143105/4, 21. Fontosnak tartom a fenti személyi kiemlést, ugyanis több helyen előfordul a későbbi történetírásban, hogy Julow Viktor részvételét a rádió beüzemlése során is valószínűsítette, sőt fontosnak tartotta. Nos, Julow Viktor a Csokonai Rádió történetében ekkor még nem jelent meg, és később sem dolgozott műszaki területen. Ez a feltételezés azon alapulhatott, hogy a II. világháborúban katonai szolgálata során híradós kiképzést kapott, és így vett részt a hadsereg munkájában (Szerző).

¹⁶ „*Csikós*” fn. *ügynök jelentése*, 1957. május 21., ÁBTL – 3.1.9.-V – 143105/4 34.

az volt a cél, hogy összehangolják a műsoridőt, és a Szabad Debrecen éjjel sugározzon adást, a Csokonai Rádió pedig nappal, de ezt nem sikerült megvalósítani, mivel az előbbi erősebb, nagyobb teljesítményű adó volt. A Kenézy-villába motoros küldönc hozta a Szabad Debrecen rádióból a híreket, amelyeket ott beolvastak.¹⁷

„A Debreceni Szocialista Forradalmi Bizottmány, egyik teljes ülésén – 1956. október 26-a táján – határozat mondta ki, hogy Debrecenben rádió leadót kell létesíteni, amely reagáljon az országos eseményekre és adjon tájékoztatást arról, ami Debrecenben és vidéken történik. Értesültem erről és felajánlottam a Bizottmány elnökségének, hogy segítek ebben a munkában, minthogy Für Lajos előbb már felkért, hogy segítsék a bizottmánynak, és Székelyhidi Ágoston is szólt arról, hogy meg kellene csinálni a rádiót. Az elnökség... rám bízta a rádióadás szervezését. Elvi szempontként ott helyben megfogalmaztunk egy kiáltványt... A későbbiek során az elvi irányítás nem volt folyamatos: abban állt, hogy a Bizottmány egyes tagjai rendszertelenül és alkalmasszerűen tájékoztattak engem a Bizottmányban történekről és az általános politikai helyzetről.”¹⁸

A Csokonai Rádió később, a megtorlás idején mint a Forradalmi Bizottmány propagandaszekciója vagy tájékoztatási szekciója szerepel, jelentősége és hatása nagyságrendekkel eltúlzott már 1957-ben, az ítéletek meghozatalánál is. Ez tovább erősödik az 1959-ben készült monográfiában, amelyben Julow Viktor politikai szerepét a „nem megfelelt” kategóriába sorolják. A legveszélyesebb, első csoportba tartozó adásokban részben szerkesztőként, részben íróként szerepelt, és Kiss Ferenc után közvetlenül Julow Viktort nevezik meg felelősnek.¹⁹ Pedig ezek ártatlan írások voltak, és minden túlzás nélkül kijelenthető, hogy a politikával való érintkezésük inkább csak periférikus volt. Alapvetően humánus, szakmai tárgyú írásokat olvastak be Julow Viktortól, és ugyanilyeneket olvasott be maga Julow Viktor is, pontosan négyet.

Az első cikke, a *Köszönet a vérkonzervért* alapvetően lírai hangvételű kommentár, amelyben Julow megköszöni az adományt, egyben szimbolikusan megfogalmazza, hogy vértestvérünké lett az egész világ. Ezt vádlói később úgy értelmezték, hogy a „szabadságharc” jegyében vértestvérünk lett az egész világ.²⁰ Kiss Ferenc később úgy próbálja menteni a cikket, hogy „a világ népei véradományokkal sietnek a harcokban elesettek segítségére. Az volt a fő gondolata, hogy az internacionalizmus megújító forrása ez s hogy vértestvérünké lett az egész világ.”²¹

Julow Viktor következő írása, a *Válasz egy röpiratra*, arra a hírre reagált, amely a miskolci adón keresztül jutott el Debrecenbe: Szlovákiában megjelent egy röplap, amely

¹⁷ *Vizsgálati dosszié...*, 25.

¹⁸ Uo., 21.

¹⁹ *A Hajdú-Bihar megye területén lezajlott 1956-os ellenforradalmi összefoglaló monográfiája*, Debrecen, 1959. május 21., ÁBTL V-150370, 17.

²⁰ Uo., 20.

²¹ *Vizsgálati dosszié...*, 23.

szerint Magyarországon nacionalista és sovinszta törekvések érvényesülnek. Julow kommentárja saját személyes tapasztalatok alapján cáfolta ezt. Továbbá kifejtette, hogy a szomszéd országokkal való baráti együttélés továbbra is célja a magyar népnek.

A harmadik cikkben Julow Viktor az utcanevekkel kapcsolatban szorgalmazott változtatásokat. Konkrétan a személyi kultusz hatására keletkezett utcanevek helyett új, leginkább debreceni vonatkozású neveket javasolt. Így például a Rákosi Mátyás teret nevezzék át Magyar Ifjúság vagy csak Ifjúság térre. A Duclos utca legyen Oláh Gábor utca, egy másik utcának pedig a Gulyás Pál nevet javasolta. Mező Magda későbbi visszaemlékezése szerint a Dimitrov utca esetében annak régi nevét ajánlotta: Miklós utca, a Vörös Hadsereg helyett pedig a régi Piac utca nevet állította volna vissza.²²

A negyedik megnyilatkozásban a kitüntetésekkel kapcsolatban tett javaslatot Julow Viktor. Az érvényben lévő kitüntetések egy részének eltörlését javasolta, és új kitüntetésként a Nemzeti Becsület-Rend létrehozását ajánlotta (a Kossuth-díjat megtartotta volna).²³

Julow Viktor mellett az egyetem oktatói közül Durkó Mátyás, Jakab László, Sebestyén Árpád is részt vett a rádió munkájában néhány írással, utóbbiak jelenléte és munkája azonban a fennmaradt dokumentumok alapján időszakos és esetleges volt. „Durkó Mátyás... befurulyálta a szignált, hogy Debrecennek van egy vize, kinek Hortobágy a neve”²⁴ – ez a szignál minden óra harminc perckor szólalt meg, amit 15 perces műsor követett. Julow Viktor és ekkor már menyasszonya, Mező Magda²⁵ szinte folyamatosan jelen voltak a rádióban. Magda gépírói, titkárnoi, kisegítői feladatokat végzett. Mindketten sokat segítettek a diákszálláson maradt egyetemi hallgatónak is, egyrészt rendszeresen látogatták őket, és józan, megnyugtató jelenlétükkel és híradással szolgáltak nekik, másrészt összegyűjtötték az üzeneteiket, hogy a rádióban beolvassa a vidéken élő családok hírt kapjanak gyermekeikről.

A túl enyhe büntetés

A Kenézy-villában működő rádió november 3-án éjfélig üzemelt, november 4-én a hajnali órákban egyes jelentések szerint felrobbantották,²⁶ mások szerint a szovjetek lefoglalták és a rendőrségre vitték.²⁷ Julow Viktor hat vagy hét napig volt aktívan jelen a Csokonai Rádióban, egy hétig a diákszálló, a lakásuk és a rádió között ingáztak Mező

²² Kiss, *Helyi tömegtájékoztató...*, 39.

²³ Uo.

²⁴ POZDERKA, „Rapszódia...”, 17.

²⁵ Itt jegyzem meg, hogy Kiss Ferenc kihallgatása során régi asszonynevén jelölte meg Mező Magdát (Menyhárt Béláné), kivéve a Julow Viktorral való összetartozás lehetőségéből adódó esetleges súlyosabb retorziót.

²⁶ „Polgár” *fedőnevű ügynök jelentése*, Debrecen, 1957. szeptember 24., ÁBTL M-34-6046/50., 121.

²⁷ „Debreceni” *fn. ügynök jelentése*, Debrecen, 1957. május 22., ÁBTL – 3.1.9.-V – 143105/4. 37.

Magdával. November 4. után két nappal nyolc orosz katona és két magyar ávós jött Julow Viktorért, és tíz napig vizsgálati fogságban tartották. Mező Magda visszaemlékezése szerint „[n]em tudta, hogy kivégzik-e, kiviszik a Szovjetunióba vagy hazaküldik, de nem tudták az oroszok sem. Aztán annak fejében, hogy Kiss Feri előkerült, elengedték.”²⁸ Ezt erősíti meg Balogh István naplójának bejegyzése is, november 4. után három nappal: „Julow Viktort is elvitték, Kiss Ferencet is keresik, de nem találták otthon.”²⁹ November 9-ei naplóbejegyzése pedig már arról szól, hogy több hír van a letartóztatásokról, s bár Kiss Ferenc családjának 12 órát adtak, hogy előkerítsék, még mindig nincs meg.

„Kiss Tamás mondja, hogy Koczogh Ákosról, Julow Viktorról, Forgács Józsefről tudnak, az oroszok hallgatják ki őket. A magyar nyomozást egy Schurmann nevű volt ÁVH őrnagy vezeti s egy Makkay nevű főhadnagy a helyettese, aki elmondta, hogy nincs módjuk tenni semmit, mert az oroszok intézkednek. [...] Délelőtt Kralovánszky beszélt Szabó Istvánnal. Az egyetem is megtett mindent Koczoghék érdekében, az említett Schurmann tegnap kint volt velük tárgyalni s azt mondotta, hogy összesen 20-an vannak őrizetben, az oroszok hallgatják ki őket, egy NKVD őrnagy a nyomozásvezető. Szerinte pénteken és szombaton az Intelligence Service két megbízottja járt Debrecenben, csehszlovák rendszámú kocsin, s most keresik a kapcsolatokat.”³⁰

Julow Viktor később ezekről a napokról, a kihallgatásról nem beszélt, nem írt, sem leveleiben, sem feljegyzéseiben, sem visszaemlékezéseiben még csak utalás sincs rá. A Balogh-naplóból tudjuk, hogy a családtagok érintkezhettek a kihallgatásra bevitt résztvevőkkel, s az oroszok főleg arra voltak kíváncsiak, hogy az angol ügynökök hogyan kezdték meg a tüntetést. November 12-én, hétfőn Balogh István a következő naplóbejegyzést teszi:

„Koczogh Ákos, Forgács József, Für Lajos szombaton kiszabadult, udvariasak voltak hozzájuk, az oroszok hallgatták ki őket. Az orosz parancsnok közölte velük, hogy 3 angol kémert fogtak le. Tegnapelőtt még csak egy, máskor kettő volt. Szerintük ezek szervezték a felkelést. Jelenleg Julow Viktor és Durkó Mátyás van lefogva, Kiss Ferencet is keresik napok óta a rádió miatt, de még nem került elő, s addig a másik kettőt nem akarják elengedni. Állítólag az orosz parancsnok becsületszavát adta, ha jelentkezik, azonnal elengedi.”³¹

November 14-én, szerdán a napló rögzíti, hogy Julow Viktor, Durkó Mátyás, Kiss Ferenc és Boda István kiszabadultak, az oroszokat a Csokonai Rádió megszervezése,

²⁸ POZDERKA, „Rapszódia...”, 17.

²⁹ BALOGH István, *Debrecen a forradalom után: Események 1956. november 4-től 1957. január 7-ig napról napra* (Debrecen, 1994), 13.

³⁰ Uo., 17–18.

³¹ Uo., 25–26.

működtetése érdekelte. (Ekkor az elterjedt közhiedelem az volt, hogy a rádiót a debreceni híradós század szerelte, egyetlen szuper vevőből állt, és november ötödikén vagy hatodikán szétszedték.) A kihallgatási jegyzőkönyvben természetesen nincs utalás az előállítottal való bánásmódra, de sejtetően nem bántalmazták Julow Viktort, amit a napló november 18-án különös kontextusban rögzít: „*Julow Viktor és Erdei Gábor a klinikán fekszenek. Kozlow ezredes dedikáltan kérte Julow könyveit, két egyetemi hallgató gyermeke van, nagyon udvarias volt.*”³² A napló későbbi bejegyzése Kozlow hazahívásáról számol be, a szovjet vezetés túl enyhének ítélte a fellépését, és állítólagos kivégzéséről ír, ami azt sejteti, hogy valóban nem lehetett túl erőszakos az általa irányított debreceni „rend-csinálás”. A napló végül az irodalmi, szakmai munka újraindulásáról beszél, és érdekes bejegyzést találunk a január 2-án kelt bejegyzés végén:

„Délután Koczogh Ákosnál megbeszélés egy debreceni könyvkiadó ügyében. Ott volt Gavallér Lajos, Taar Ferenc, Bógel József, és az Alföldi nyomdától Székely János. A megbeszélés alapján Könyvkiadó Szövetkezet jött létre, kb. 1000 részjeggyel, 100–100 Ft. egy részjegy. Solidaritas humanitatis címmel történeti kérdéseket tárgyaló kisebb tanulmányokat adna ki. Évente 12 kötet jelenne meg [...] Az első öt kötetben lennének Németh László, Szabó Lőrinc, Szabó Dezső, Csokonai Vitéz Mihály dolgai, azután szóba jött Karácsony Sándor, Byron, Rabindranath Tagore, Mahabharata és Konfucse.”³³

Bár név szerint nincs utalás Julow Viktorra, az életműelőzmények ismeretében mégis valószínűsíthető, hogy Tagore-t Julow szorgalmazta, de elképzelhető, hogy az utóbbi három szerző mindegyikét ő javasolta.

Az 1956-os év minden szempontból meghatározta Julow Viktor további életét. Magánéletében örömteli változás történt azzal, hogy december 27-én, két és fél évvel megismerkedésük után, összeházasodtak Mező Magdával. Szakmai életében azonban sajnálatos változások sora következett be a forradalmi tevékenysége miatt. Még a felelősségre vonás előtt, közvetlenül a kihallgatások után Nagy Péter levélben jelentkezett Julownál, s biztosította, hogy számíthat rá továbbra is, és baráti látogatásra hívta. Nagy ekkor már valószínűleg tisztában volt a forradalmi ügyekkel és azok lehetséges következményeivel:

„Jó lenne veled újra összejönni, öreg komám [...] Beszélni kéne egy kicsit a világról – sokszor gondolunk vissza Isivel egy – azt hiszem, 49-es – éjszakára, amikor a Madách-úton vitakoztunk szürkülétig, s mi jobban akartuk tudni, hogy mi van a SzU-ban, mint te. Ha ma erre gondolok, a dolog rendkívül komikus; de azért nincs tragikum nélkül sem az, hogy két elég értelmes ember, aki igyekezett is a lehetőségekhez képest tisztességes is maradni, milyen fantasztikus ostobaságra, logikátlanságra volt képes.

³² Uo., 43.

³³ Uo., 114–115.

No, de ne merengjünk a múlton, lesz még mit merengünk a jövőn is. [...] Nagy Péter Párizsba ment volna, a Magyar Intézet vezetőjének, de a politikai események miatt itthon maradt, s most átlépett az Irodalomtörténeti Intézetbe kutatónak ...] Te, gondolom, szintén valami kutatóintézeti nyikhajként éled világot, miután tanítás nincsen, s jelenleg a politika sem foglalhat le nagyon sokat az időből.”³⁴

A látszólag ártalmatlan témát Nagy Péter nemcsak a könnyed, felületesnek tűnő stílussal biztosítja, de még a levél végére odaírja, hogy csak azért jött létre az egész levél, hogy kellemes karácsonyi ünnepet és boldog új évet kívánjon. Ezzel szinte a formális kategóriába úsztatja át a főnti, nagyon is súlyos sorokat. Barátsága biztosítása mellett nyilvánvalóvá teszi Julow számára, hogy egyrészt eszébe ne jusson politikával foglalkozni, másrészt készüljön fel, mert lehet (vagy biztos?), hogy el kell jönnie az egyetemről. Harmadrészt jelzi, hogy mindenki hibázhat, Julow is, de valahogy megoldják majd az ügyét, és levélben nem írhat többet, de jöjjön el Pestre, s személyesen megbeszéljük. Kulcsfontosságú ez a levél, mind tartalma, mind stílusa tekintetében, de leginkább az időzítése miatt. Sokan a rettegés, bujkálás, némaság közepette várokoztak, nem tudták, mi vár rájuk, nem mertek tenni semmit. Nagy Péter azonban közönséges postai úton levelet ír, adva csöppnyi fricskát cinizmusához: a címzésnél Julow Viktort „docens”-nek titulálja, nevét pedig „Y”-nal írja. „Yulow Viktor docens”-nek nyilván kimondhatatlanul értékes gesztust jelentett ez a levél, hiszen a lényeg benne volt: remélhetőleg nem lesz börtön, csak áthelyezik másik intézménybe.

Ezt követően, fél év múlva kapta kézhez Julow Viktor a felelősségre vonás első dokumentumát: „*A Munka Törvénykönyve 112.§.2. pontjába ütköző fegyelmi vétség gyanúja miatt Ön ellen fegyelmi vizsgálat megindítását elrendelem. A vizsgálat időpontjáról a kiküldött fegyelmi bizottság elnöke fogja Önt tájékoztatni.*”³⁵ A vádpont súlyosságának érzékeltetése végett érdemes kontextusában megismerni a törvényt, hiszen indokolt volt az idézést kapó félelme, s ennek ismeretében talán még fontosabb Nagy Péter fent idézett levele. A nevezett második pont megszegése ugyanis kiszámíthatatlanul súlyos büntetéssel is járhatott volna.

„1952. évi 7. tvr. 1953. XII. 1. – 1957. VII. 16. között hatályos állapota:

Fegyelmi vétség

112. § Fegyelmi vétséget követ el az a dolgozó, aki

1. a munkájával összefüggő vagy egyéb súlyos bűncselekményt követ el;
2. olyan magatartást tanúsít, amelyből kitűnik, hogy szemben áll a népi demokrácia állami és társadalmi rendjével [*a szerző kiemelésé*];
3. a munkafegyelmet, a tervfegyelmet vagy a szocialista munkaerőkölcs szabályait megsérti”³⁶

³⁴ Nagy Péter levele Julow Viktornak, Bp., 1956. december 18., DMIT JVh, K.X.2018.1.3.10.1.

³⁵ *Értesítés fegyelmi vizsgálatról*, Kossuth Lajos Tudományegyetem rektora, Barta János autográf tinta aláírásával, Debrecen, 1957. május 22., DMIT JVh, D.X.2018.18.44.

³⁶ <https://uj.jogtar.hu>, 1953. XII. 1. – 1957. VII. 16., hozzáférés: 2019. 08. 30.

Ez alatt a fél év alatt több, emberileg megerősítő felkérést kapott Julow Viktor, ami segíthetett a várakozás feszültségét oldani. Benedek Marcell márciusban a *Magyar Irodalmi Lexikon* szerkesztőjeként a munkatársi csapatba hívta szócikk írására,³⁷ recenziót írt az *Alföld* egyetlen 1957-ben megjelent számába Szabó Lőrinc verseiről.³⁸ Ebben az időben szervezték újjá a germanisztika intézetet³⁹ a debreceni egyetemen, ahol Julow Viktor szövegelemző-fordító szemináriumot vezetett a 18. századi angol irodalomból, sőt az irodalmi intézetből át is helyezték a germanisztikára.⁴⁰ Június elején döntött a kari tanács a Germanisztika Tanszék vezetőjének személyéről: Ország Lászlót hívták meg,⁴¹ akit a miniszter két hónappal később, augusztus 16-ai hatállyal vissza is helyeztet.⁴² Julow Viktor az elbocsátásáig tanította fenti keretek között az angol irodalmat, s későbbi interjúiban különösen büszke volt arra, hogy részese lehetett a germanisztika (és angol) tanszék második indulásának. Ezt erősíti meg Ország László levele is:

„A soron következő tanévet, ill. a februárban kezdődő félévet tervezgetjük az angol szakon s ehhez szeretném szíves tájékoztatásodat kérni. Az elgondolás az, hogy a kinevezendő adjunktus a II. éveseknek romantikát és XIX. szd-ot adna le. Nem szeretnénk azonban (már csak a rendelkezésre álló idő rövidsége miatt sem) újra bejárni velük azt a területet, amit Te az elmúlt tanév II. félévében velük átvettél, hanem a lehetőség szerint azt folytatva, ahhoz kapcsolódva igyekeznénk tovább haladni. Hogy ez az elgondolás megvalósuljon, arra kérlek, légy szíves közölni, hogy Te meddig jutottál el az angol irod. tört-i Kollégiumodban időben. Továbbá azt is, hogy előadásaidhoz kapcsolódó gyakorlatokon milyen auctorok milyen művét »milyen mélységben« vettétek át (szöveg-olvasztás, elemzés stb.) [...] Talán kedves feleséged közvetítésével el tudod juttatni hozzám a kért információt. Egyszer régen említetted, hogy a szeminárium könyvanyagából Nálad (és másoknál is) lehet egy és más. Ha nem haragszol meg, arra kérlek, hogy a legközelebbi könyvtárrendezésed alkalmával előkerülő ilyen könyveket tedd félre és alkalom adtán juttasd el Katona Annához.”⁴³

Az angol irodalom tanítása egyrészt elterelhette a fegyelmi eljárás okozta szorongást vagy félelemérzést, másrészt interjúkban, levelekben felbukkanó megjegyzésekből sejthetjük, hogy a feladat örömet is okozott Julow Viktornak. A docensi kinevezési javaslatban a bizottság fogalmazása szerint Julow nemcsak tanár volt a szakon, hanem

³⁷ Benedek Marcell levele Julow Viktornak, Bp., 1957. március, DMIT JVh, K.X.2017.1.129.

³⁸ JULOW Viktor, „Szabó Lőrinc válogatott versei”, *Alföld* 1. sz. (1957): 50–54.

³⁹ *A Debreceni Egyetem története 1912–2012*, szerk. OROSZ István és ifj. BARTA János (Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, 2012), 343.

⁴⁰ JULOW Viktor, *Tudományos önéletrajz*, 1976, Debrecen, DMIT JVh, K.X.2017.1.107.

⁴¹ *A Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karának története I.*, 229.

⁴² ABÁDI NAGY Zoltán, „Ország László debreceni egyetemi működése”, in *Emlékkönyv Ország László professzor úrnak, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem angol nyelv és irodalom tanárának*, szerk. VADON Lehel (Eger, 2007), 314.

⁴³ Ország László levele Julow Viktornak, 1958. január, DMIT JVh, K.X.2018.1.7.12.

ekkor gyakorlatilag ő vezette az angol oktatást az egyetemen. Május közepén, egy héttel a fegyelmi értesítés előtt, baráti levélben ír erről: *„Ami engem illet, továbbra is erősen leköt az angol irodalomtörténeti kollégium. De nagy passzióval csinálom. Tudod, azért csak lenyűgözi az embert annak az irodalomnak csodálatos érték-gazdagsága.”*⁴⁴

Az egyetemi fegyelmi eljárás lefolytatása három hét alatt megtörtént, a határozatról való értesítést június 13-ai keltezéssel küldték ki Julow Vikornak. Alacsonyabb munkakörbe, adjunktusi beosztásból tanársegédi beosztásba helyezték.⁴⁵ Külön „érdekessége” a lefokozási eljárásnak, hogy az indoklásban rögzített vádak nem az október 23-ai vagy október 30-ai tevékenységgel – a rádió beindulásával – kezdődnek, hanem az október 14-ei Kossuth-köri üléssel. Nagyon buzgó nyomozást folytathattak a népi demokrácia hívei és besúgói, bár nem volt nehéz dolguk, hiszen Julow Viktor teljesen nyílt felszólalásban érvelt a Kossuth-címer használata, újbóli bevezetése mellett. Jóllehet Kossuth-köri felszólalása *„különösebben kifogásolható kijelentéseket és megállapításokat nem tartalmazott, mégis mint későbbi rádióbeli cikkeinek előfutárja, említést érdemel”*.⁴⁶ A dolog abszurditása, hogy a szóban forgó fegyelmi végzést Kossuth-címeres körbélyegzővel látták el. Felrötták neki azt az elemi emberbaráti gesztust is, hogy a kollégiumban rekedt diákoknak segített a forradalom napjaiban, amivel vétett a Mt. 112. § 2. pontja ellen.

„Október 24. és 30. között naponta látogatást tett a Diákotthonban s mint a hallgatók bizalmát élvező oktató, összekötő lett egy diákbizottságban a hallgatók és oktatók között. Október végén, amikor Nagy Imre bejelentette az ÁVH feloszlását, a Diákotthonban, rádióhallgatás közben, többek jelenlétében azt a kijelentést tette »fiúk, lányok, kérhettek már mindent, Nagy Imre megadja«. Bár a fegyelmi eljárás során tisztázódott, hogy a kijelentést az eljárás alá vont Nagy Imre engedékenységének kigúnyolásaként tette, a kijelentés hatása nem volt egyértelmű, egyes hallgatók úgy értelmezték, hogy most már mindent lehet kérni. E hatásánál fogva a kijelentés nem volt veszélytelen.”⁴⁷

Valószínűsíthető, hogy az alapos egyetemi fegyelmi eljárás szigorát próbálták hitelesíteni, és bízhattak abban, hogy elegendő lesz a lefokozás, nem kerül sor elbocsátásra vagy még szigorúbb büntetésre. A következetesen felépített, túlzó, ugyanakkor a politikai elvárásoknak megfelelő indoklást taktikai okokból készíthették el így, illetve irányíthatta azt az egyetem rektora, Barta János ebbe a mederbe, a hatalmi retorika és logika kijátszására, hiszen ez volt a legtöbb, amit ekkor még tehetett. A látszólag nagy felelősségre vonás mögött a bújtatott védelmezés húzódnak meg. A fegyelmi

⁴⁴ Julow Viktor levele Beke Albertnak, 1957. május 14., DMIT JVh, fénymásolat, ltsz. nélkül.

⁴⁵ *Fegyelmi végzés, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem vizsgálata Julow Viktor ügyében*, Debrecen, 1957. június 13., DMIT JVh, D.X.2018.18.45.

⁴⁶ Uo.

⁴⁷ Uo.

iratok a Csokonai Rádió szerkesztőbizottságának önkéntes tagjaként tartják számon, mint aki a rádió működésének szinte minden területén részt vett:

„Cikkeket írt, ezeket be is mondta, híryanag összeállításában közreműködött, s egy alkalommal idegen nyelvre fordított egy egyébként nem lényeges közleményt. A rádióban elhangzott cikkek általában az akkori hangulatnak megfelelően nacionalista íűek, bár kétségtelen, hogy azokban a szélsőséges nacionalizmus, a sovinizmus ellen küzdött.”⁴⁸

A fegyelmi eljárás konklúziója a szubjektív és objektív részvétel, sőt részvételi szándék kettősségével operál, a jószándék és a vétkekesség között valójában bizonytalanságot hagyva.

1957 nyár elejére pontosan meglehetett már a forgatókönyv a hasonló eljárást folytató intézményekben. A hatalmi diskurzus korabeli szokásainak megfelelően ezeket az elvárt formákat és szempontokat megküldték az intézményeknek. A súlyosbító és enyhítő körülmények felsorolása mellett az a kötelező kulcselem is jelen van ebben a dokumentumban, hogy a vétséget elkövető belátta tévedéseit:

„A fegyelmi eljárás során kétséget kizáróan bebizonyosodott, hogy eljárás alá vont jószándékai mellett is tevékenyen részt vett egy, az ellenforradalom céljait szolgáló szervezet, a Csokonai-rádió munkájában. Ezzel, ha szubjektíve nem is, de objektíve az ellenforradalmat támogatta. Ténykedései tehát objektív értelemben a népi demokrácia állami és társadalmi rendjének értékeivel nem voltak összhangban, sőt a cikkein végighúzódo polgári szemlélet azokkal szemben is állott. A fentiek alapján tehát eljárás alá vontnak a fentebb említett fegyelmi vétségben való vétkekességét meg kellett állapítani.

A fegyelmi büntetés kiszabásánál súlyosítóként mérlegeltem azt a körülményt, hogy eljárás alá vont önként ajánlotta fel szolgálatait a Csokonai-rádióknak, mint tanult embernek, Nagy Imre beszéde után látnia kellett volna az egyre nagyobb engedékenység várható következményeit s hogy olyan szervezet munkájában vett részt, mely a széles néptömegek magatartásának, hangulatának befolyásolására volt alkalmas. Ezekkel szemben enyhítő körülményként vettem figyelembe azt, hogy a cikkeiben a negatívumok mellett pozitívumok is találhatóak, nevezetesen a rend és béke fenntartása eljárás alá vontnak következetesen szívügye volt; a fegyelmi eljárás során a maga ügyét illetően semmit sem hallgatott el, ezzel ügyének tisztázását lényegesen megkönnyítette s hogy azóta belátta tévedéseit.”⁴⁹

A festék alig száradt meg a papíron, és minisztériumi utasításra elindult a katonai ügyészség felé Julow Viktor ügye. Valakinek szemet szúrhatott a minisztériumban, hogy büntetése túl enyhe. Július 4-én Julow Viktor a Gombos ügyvédi irodának adott

⁴⁸ Uo.

⁴⁹ Uo.

képviselési megbízást⁵⁰, ami tartalmazza az egyetemi eljárás alatt megállapított tényeket. Ki lehetett az a minisztériumi hivatalnok, aki ennyire „odafigyelt” Julowra? Mező Magda megfogalmazásában következő a helyzet:

„A minisztériumból azonban azzal jött vissza ’57 nyarán a határozat, hogy példátlanul enyhe az ítélet, el kell bocsátani, mert »nem látszik alkalmasnak az ifjúság nevelésére«. Mondván, hogy már 1948-ban is a Szovjetunió ellen uszított. S aki szerint »nem látszik alkalmasnak«: Szigeti József miniszterhelyettes... Kértem Szigetitől kihallgatást, de nem fogadott.”⁵¹

Szigeti József szobatársa volt Julow Viktornek az Eötvös Kollégiumban, Julow diákori naplójában több helyen megemlékezik erről, s általában nem pozitív színben tünteti fel Szigetit.

Itt kell megemlékezni arról, hogy Julow Viktor valóban komolyan gondolta, hogy megérdemelte a büntetést, mert szembefordult a rendszerrel, Mező Magda soha nem is fogadott el ’56-ért kárpótlást, mert Julow Viktor a forradalom alatt valóban boldog volt. „Egy dolgot kértem az egyetemtől, vonják vissza az alkalmatlanságról szóló határozatot”⁵² – emlékszik vissza az özvegy.

A bűnvádi eljárás, ami miatt ügyvédet is fogadott Julow Viktor, nem jutott el a vádemelésig. Dokumentálatlan, hogyan jutott vissza az egyetemre az ügye, illetve az újabb rektori határozatban az szerepel, hogy „a Művelődési Minisztérium folyó évi augusztus hó 28-án kelt 14/855-J9/1957. számú rendeletével, a Mt. V. 189.§-a alapján hatályon kívül helyezett határozata helyett a minisztérium felülvizsgálat értékelése alapján az alábbi újabb határozatot hozom”.⁵³ Tehát a minisztérium visszavonhatta a katonai ügyészségnél az eljárást, és az egyetemnek adta vissza a szigorúbb felelősségre vonás lehetőségét.

Az újabb határozat, 1957. október 3-án: állásából azonnali hatállyal elbocsátják. Az indoklás ebben az esetben részletesen tartalmazza a Csokonai Rádióban készült cikkek tartalmát, illetve a cikkek eszmei mondanivalóinak lényegét, ami a forradalom győzelméről szólt. A dokumentumok között egyedül ebben szerepel egy olyan kitüntetés neve, ami sem az állambiztonsági iratokban, sem a későbbiekben nem szerepel. Bizonyos „október 23. Érdemrend” bevezetését javasolta ezek szerint Julow Viktor. Ez a határozat radikálisabb nézőpontból közelíti meg a többi cikket és tevékenységet:

„Az ellenforradalom ideje alatt kifejtett tevékenységén határozott polgári restaurációs szándék vonul végig. Cikkeiből megállapíthatóan az októberi eseményeket követően polgári demokratikus kibontakozásra számított. Saját bevallása szerint

⁵⁰ Tényállás, Dr. Gombos ügyvédi iroda, ügyvédi megbízás, DMIT JVh, D.X.2018.18.46.1.

⁵¹ POZDERKA, „Rapszódia...”, 7.

⁵² Uo.

⁵³ Határozat, a Kossuth Lajos Tudományegyetem rektora határozata Julow Viktor fegyelmi eljárása ügyében, Jausz Béla autográf tinta aláírásával, Debrecen, 1957. október 3., DMIT JVh, D.X.2018.18.47.

is egyet értett a »mozgalom«-mal. A nyugatról jövő véradományok köszönete tárgyában írt cikke is azt bizonyítja, hogy október 23-át követő »szabadságharc« a világ népeinek elismerését vívta ki és ebben a magyarság megegyezésére irányuló nemzetközi összetartozást látott.

Az ellenforradalom időszakában többször megfordult az egyetem diákotthonában és ottani magatartásával a hallgatók jobbratulódását mozdította elő.

Az egyetemen belül korábban sem tartozott az ideológiailag szilárd, elvhű emberek közé.

Korábbi magatartásából és az ellenforradalom alatt kifejtett ténykedései alapján azt a következtetést kell levonni, hogy nevezett magatartásával oly mértékben szembekerült a népi demokrácia állami és társadalmi rendjével, hogy hallgatók nevelésére nem látszik alkalmasnak. Ezért őt a korábbi határozat megváltoztatásával állásából el kellett bocsátani.⁵⁴

Az elbocsátás ellen nyolc napon belül fellebbezést nyújthatott be, amivel a hetedik napon élt is Julow Viktor, igazságtalanul súlyosnak tartva az ítéletet. Az indoklásban részletesen leírja, hogy nem vett részt sajtótermékek összeállításában, és az a fegyelmi eljárás során eddig fel sem merült. Tiltakozik az ellen, hogy a forradalom alatti tevékenységén polgári restaurációs szándék vonul végig, és polgári demokratikus fejleményekre számított – hiszen ez sem a vallomásban, sem a tanúk vallomásaiban nem szerepel, de tárgyi bizonyíték sincs rá. Teljesen lehetetlennek tartja, hogy a diákok jobbratulódását segítette volna elő, erre tanúkat is felajánl. Indokainak negyedik pontja a legbecselelenebb megállapítással megy szembe, ami érezhetően mélyen bántotta, sértette Julow Viktor önértetét:

„Azzal a megállapítással szemben, hogy – »korábban sem tartozott az ideológiailag szilárd elvhű emberek közé« a következőket hozom fel:

a., A »magyar irodalmi olvasókönyv gimnáziumok I. osztálya számára« c. tankönyv, amelynek megtervezése és 3–167. lapja tőlem származik, négy éve van használatban, és az első magyar nyelvű marxista irodalomelméleti tankönyv, sőt az első önálló, összefoglaló jellegű marxista irodalomelméleti munka. Egyik bírálója szerint »legjobb világnézeti tankönyvünk« (Czéhmaster István, Köznevelés 1955. január 5.)

b., Az 1955 tavaszán a Magyar Irodalomtörténeti Intézetben az Oktatásügyi Minisztérium által elrendelt vizsgálat során Tolnay Gábor és Csanádi Tibor által készített jelentés kiemeli, hogy előadásaim ideológiai szempontból kifogástalanok voltak.⁵⁵

Julow Viktor a következő pontban azt hangsúlyozza, hogy az utcaneveknek nem a megváltoztatását javasolta, hanem a régi, helyi hagyományokat őrző patinás utcanevek

⁵⁴ Uo.

⁵⁵ *Fellebbezés, fegyelmi határozat ellen*, 1957. október 10., DMIT JVh, D.X.2018.18.48.

megőrzését indítványozta. Érvként hozza fel azt a tényt, hogy a Városi Tanács már '56 elején a Szovjet–magyar barátság útja nevet Péterfiára, a Gorkij fasor nevet Simonyi utcára változtatta. Julow Viktor méltatlannak tartja, hogy a határozat nem veszi figyelembe, hogy bonyolult és áttekinthetetlen helyzetben cselekedett, és nem érti, hogy most egy év után ítélik el. Méltatlannak tartja továbbá, hogy a határozat nem vesz figyelembe semmiféle enyhítő körülményt.

A fellebbezés benyújtását követő napon a Megyei Ügyészség kihallgatásra hívta be Julowot, október 17-ére. Közben informális úton üzentek Julow Viktornak, a következő cédula tanúsága szerint: „*Magduskám! A Rektor Elvtárs kéri Férjedet, hogy ma 16-án délelőtt 11 órára jöjjön fel a Rektori Hivatalba.*”⁵⁶ Az ügyészségi kihallgatás konkrét oka nem dokumentált, sőt az eredménye sem. Elképzelhető, hogy nem jött létre kihallgatás, ugyanakkor tizenhetedike után két nappal értesíti az egyetem gazdasági rektorhelyettese a fellebbezés tárgyalásáról.⁵⁷

Az október 21-ei jegyzőkönyv⁵⁸ a fegyelmi ügy előzményei között kiemeli, hogy a június 13-ai határozat ellen Julow Viktor nem nyújtott be fellebbezést, elfogadta, hogy alacsonyabb munkakörben folytathatja a munkáját. Érdekes módon itt az ügyvédi iroda által képviselt katonai ügyészségi eljárás meg sincs említve, sem a vádemelés lehetősége, és ez a későbbiekben is és az állambiztonsági iratok között is így található. Úgy tűnik tehát, hogy még időben leállították az egyetem keretein túlvivő folyamatot. Ebben a jegyzőkönyvben egyszerűen a Művelődési Minisztérium felülvizsgálatáról van szó, amely törvénysértőnek tartotta a júniusi határozatot, és hatályon kívül helyezte azt. Felszólította az egyetem rektorát újabb határozat meghozatalára. Nem elhanyagolható, hogy az ezt követő napon, október 22-én kelt ügyvédi tényállásban⁵⁹ veszi tudomásul Julow Viktor, hogy a katonai ügyészség visszaadta ügyét, amiben a Gombos ügyvédi iroda közvetített továbbra is, hiszen aláírásként is Gombos neve szerepel a dokumentumon. A megsárgult, meghajtott fél lapon Julow Viktor kézírásával a következő olvasható: „*Ügyészség átirata az Egyetem rektorához. Velem csak szóban közölték, hogy elejtik a vádat.*”⁶⁰ Sajnos nem tudjuk, hogy pontosan mikor közölték ezt vele. Talán már az október 16-ai rektori üzenet is ezzel volt kapcsolatban, és érezhetően annak legfontosabb célja is már az volt, hogy ne legyen vádemelés. Valószínűleg felajánlhatták az egyetemnek, ha Julow elfogadja az elbocsátását, akkor elejtik a vádat. Mindezt annak ismeretében feltételezhetjük, hogy Kádárék előre eltervezett politikai koncepció szerinti megtorlása „retrospektív módon konstruálta” a fő vádpontokat, „és a bűnösöket

⁵⁶ Bíróné Sári aláírással, 1957. október 15. (!) dátummal, DMIT JVh, D.X.2018.18.50.2.

⁵⁷ *Értesítés fellebbezési tárgyalásról*, Havasi Zoltán autográf tinta aláírással, Debrecen, 1957. október 18., DMIT JVh, D.X.2018.18.50.1.

⁵⁸ *Jegyzőkönyv, Kossuth Lajos Tudományegyetem Központi Egyeztető Bizottsága 1957. október 21-én tartott ülésén*, DMIT JVh, D.X.2018.18.51.2.

⁵⁹ *Tényállás, Gombos ügyvédi iroda*, Debrecen, 1957. október 22., DMIT JVh, D.X.2018.18.52.1.

⁶⁰ Uo.

is olyan politikai és ideológiai szempontok alapján választotta ki, amelyekről úgy gondolta, hogy nagy szerepet játszanak majd politikájának alakításában”.⁶¹

Julow Viktor kihallgatása során a fellebbezésben megfogalmazottakat mondja el, és a jegyzőkönyv rögzíti azt is, hogy nem fogadja el az indoklást. Az indoklást, és nem a határozatot! Az elnök pedig gyorsan rövidre zárja az ügyet, azzal, hogy ezek szerint „[l]evonta azt a következtetést, hogy az egyetemen oktatómunka végzését lehetetlennek tartja, tehát a fegyelmi határozatot lényegében elfogadja”.⁶² Az egyeztető bizottság elől ezután a fellebbező eltávozott, és az egyeztető bizottság megszavazta a fellebbezés elutasítását. Enyhítendő a helyzetet és gesztust téve Julow Viktor irányába, az indoklást a következő tanácsülésen módosítják.

November 10-én a Kossuth Lajos Tudományegyetem Központi Egyeztető Bizottsága a fellebbezés tárgyalásakor felülvizsgálta az indoklásokat: a „*sajtótermékek összeállítás*” helyett a „*sajtószemlék összeállítás*” kifejezést használja, a második bekezdésben a polgári demokrácia és restauráció fogalmakat módosítja („*rohamosan változó események sodrában kifejtett tevékenységével, cikkeinek polgári szemléletével a polgári társadalmi rend visszaállítását segítette elő*”), és finomítást tesz a diákszállóban való jelenléte során a „*hallgatók helytelen irányú mozgalmának*” elősegítése kérdésben is, de összességében semmi lényegesen nem változtat.

Összefogás a barátért

A szakmai kapcsolatok ez idő alatt nem szűntek meg Julow Viktor körül továbbra sem. Kéry László közvetítésével

„A »Száz regény« című kiadvány számára a *Tom Jones*-t és a *Gullivert* kéri Tőled. Irodalmi színvonalú, színes tartalomelmondásról van szó, jelen időben, adódó alkalmakkor szó szerinti idézetekkel – de nem hosszúkkal. A terjedelem tíz-tíz ritkán gépelt oldal – ami a *Tom Jones* esetében lehet hosszabb, a *Gulliver* esetében rövidebb, úgyhogy összesen húsz oldal áll rendelkezésedre a két ismertetésre. A világirodalmi mintakép a Lamb-féle Shak[espeare]-mesék, azzal a különbséggel, hogy nem kell gügyögni, a kiadvány felnőtt olvasókra számít. Jó lenne, ha szept. végére tudnád szállítani az anyagot – mindenesetre írd meg, mikorra várhatják.”⁶³

Valóban elkészül Julow Viktorral a megbízási szerződés, amin nincs keltezés, a leadási határidő 1957. október 15.⁶⁴ Szauder József pedig Kéryvel is üzeni megerősítésképpen

⁶¹ KALMÁR Melinda, *Ennivaló és hozomány: A kora kádárizmus ideológiája* (Budapest: Magvető, 1998), 27.

⁶² *Jegyzőkönyv*, 59. jegyz.

⁶³ Kéry László levele Julow Viktornak, Bp., 1957. szeptember 8., DMIT JVh, K.X.2017.1.184.33.

⁶⁴ *Megebízási szerződés a „100 híres regény” kötet tanulmányaira*, DMIT JVh, D.X.2018.18.134.

szeptember közepén, hogy számítanak a füzet sorozatuk számára az Orczy-monográfiára.⁶⁵ A Tankönyvkiadó Vállalat november 6-ai datálással bírálói megbízást ad Julow Viktornak, *Az irodalomelmélet tanítása az általános iskolában* című szakkönyvre, amit november 20-áig el kell végeznie.

Julow Viktor leveleiben, sőt más megnyilatkozásában sincs nyoma annak, hogy egykori Eötvös kollégiumi szobatársa iránt mit érzett a fegyelmi eljárások, a kilátásba került vádemelési eljárás után, még csak utalás szintjén sem jelenik meg sehol a neve. Julow Viktor feltehetően tökéletesen ignorálta Szigeti létezését, egész egyszerűen nem vett róla tudomást ezt követően soha. Barátai természetesen írnak neki Szigetiről, Kéry László például, aki személyesen is felkeresi a miniszterhelyettest, beszámol Julow Viktornak, miután már az egyetemi elbocsátás megtörtént:

„Kedves Viktorkám, ügyedben beszéltem Szigetivel. Most mint a tenger szörnye, miután megkapta étkét – nyájásabb volt, s azt mondta, feltétlenül el fognak helyezni. Mikor a Déri Múzeumot említettem, úgy nyilatkozott, erről is lehet szó. Megjegyezte még, hogy mindenkit elhelyeznek, ő már sokszor szinte túlzottnak is érzi ezt a gondoskodást.

Ezután kerestem fel Lakatost. Kiderült, hogy ismerjük egymást, még minisztériumi tartózkodásom idejéből. Tudott esetedről – Jausz és egyetemetek párttitkára járt nála – azt mondta: nagyon szívesen átvesszük, de státushelyük nincs, azt keríteni kell valahonnan. (Tudományos főmunkatársi fokozatot emlegetett.) Jó lenne, ha ennek megfelelően Balogh Pista mozgatná letről az ügyet. Amennyiben a státus miatt szükségesnek látszik, értesítésed alapján újra beszéllek Szigetivel. Az ügy mozgásban van, remélhetőleg lesz is belőle valami.”⁶⁶

Itt újra szükséges megjegyeznünk, hogy Mező Magda kislánya ekkor súlyos beteg volt. Minden barát, ismerős és jóérszű ember Julow Viktor környezetében segíteni próbált nekik, és segítettek is munkát, vagy inkább munkahelyet találni Julow Viktornak, Mező Magdát pedig sikerült teljesen kihagyni a felelősségre vonásból. Nagy Péter kapcsolatai útján gyógyszert szerzett a kislánynak.⁶⁷ Ez a gyors intézkedés a gyógyszerküldemény ügyében különösen jólesett az immár állástalan, ily módon jövedelem nélkül maradt tudósnak:

„Kedves jó Péterem! Nagyon jól esett, akár azt is mondhatnám, meghatott szívességed és gyors intézkedésed. A gyógyszerküldemény annál is jobban fog jönni, mert a többi remélt gyógyszerforrás, úgy látszik, bedugult, egyedül a genfi Vöröskeresztől kaptunk egy Honvan nevű készítményt.”⁶⁸

⁶⁵ Kéry László levele Julow Viktornak, Bp., 1957. szeptember 19., DMIT JVh, K.X.2017.1.184.34.

⁶⁶ Kéry László levele Julow Viktornak, Bp., 1957. szeptember 19., DMIT JVh, K.X.2017.1.184.34.

⁶⁷ Nagy Péter levele Julow Viktornak, 1957. október 29., DMIT JVh, K.X.2018.1.3.11.

⁶⁸ Julow Viktor levele Nagy Péternek, Debrecen, 1957. november 7., MTA KIK Ms 2609/114.

Ebben az anyagilag és lelkileg nagyon nehéz időszakban annyi odafigyelést, gondoskodást, segítséget kapott a fiatal házaspár, hogy Julow Viktor leveleiben a kilátástalannak tűnő helyzet ellenére semmiféle pánik vagy szorongás, vagy (horribile dictu) harag nem érződik. Szigeti József pedig békülékenynek tűnő hangon üzent, de nem tudni, milyen dologra gondolt Julowval kapcsolatban:

„Kedves Viktorkám, 18-án beszéltem Szigetivel. A Déri Múzeum-ügyről nem tudott közelebbit, ígérte, hogy mindenképpen elhelyeznek. Úgy láttam, megértette és akceptálta a dolog sürgősségét. Ugyanakkor persze még mindig zohorált viselt dolgaidd miatt s azt mondta: »Figyelmeztessd barátilag, hogy ezután ne csinaljon disznóságokat.«⁶⁹

Nagy Péter nem tartott személyes kapcsolatot Szigetivel, és a miniszterhelyettes is csupán Kéry Lászlót fogadta, de szóba került közbenjáróként Bóka László neve is.⁷⁰

Julow Viktor ekkori helyzetéről, közérzetéről így vall Nagy Péternek írt levelében:

„Magamról most csak annyit, hogy állásom még nincs, de ez nem is tör le. Úgy hallom, több megbízható helyről is, hogy kinevezésem a Dérihez elvileg befejezett tény. Egyébként pedig kimondhatatlanul élvezem a függetlenséget, s hogy ebben a kegyelmi időben szabadon áldozhatom studiumaimnak és az írogatásnak. Mondhatom, régen voltam ilyen boldog. Ami a két folyóiratot illeti, az csak derültséget váltott ki belőlem. (De ezt minden pózolás nélkül). Amit Bókáról írsz, nem baj; most úgy néz ki a dolog, hogy szükségtelen újabb lépéseket tenni az ügyemben.”⁷¹

December 21-én írt levelében olvasható, hogy még mindig csak ígérgetés a Déri-állás. A forradalom ügyében folytatott kivizsgálások a Déri Múzeumot is érintették, közbejötték a múzeumi dolgozók letartóztatásai, igaz ugyan, hogy ekkor már Szigeti intézkedett Julow kinevezéséről. A múzeumi ügyekért felelős Mihályfi Ernő nem merte vállalni a kialakult helyzetben Julow kinevezésének képviselőjét, azonban Szigeti

„újabb, mérges hangú utasítással válaszolt, közölve, hogy a státusról is gondoskodik, az ügyosztály ne vacakoljon, nevezzen ki azonnal [...] Lakatos maga egyébként derekasan kinevezésed mellett van. Most utazik le Debrecenbe, hogy a múzeumi ügyet kivizsgálja. (Lehet, hogy a dolgoknak nincs olyan komoly politikai hordereje, mint innen látszik. Talán egy bosszúálló hivatalsegéd műve az egész – Te ezt bizonyára jobban tudod.) Mindenesetre annyi világos, Szigeti nagyon szépen kiállt az ügyben, s ha elülnek kissé a hullámok, azt hiszem, meglesz a kinevezés.”⁷²

⁶⁹ Kéry László levele Julow Viktornak, Bp., 1957. október 24., DMIT JVh, K.X.2017.1.184.35.

⁷⁰ Nagy Péter levele Julow Viktornak, 1957. október 29., DMIT JVh, K.X.2018.1.3.11.

⁷¹ Julow Viktor levele Nagy Péternek, Debrecen, 1957. november 7., MTA KIK Ms 2609/114.

⁷² Kéry László levele Julow Viktornak, [1957. november ?], DMIT JVh, K.X.2017.1.184.36.

Minden túlzás nélkül kijelenthető, hogy Kéry László folyamatos közvetítése ebben az időszakban meghatározó volt. Attól az időtől, hogy 12 évesen a Debreceni Református Kollégiumban padtársak lettek, közös munkákon, rivalizálásokon, eredményeken, vitákon keresztül életre szóló együttműködés alakult ki köztük. Kéry László az utolsó pillanatig nyomon követi a múzeumi elhelyezés folyamatát, és addig nem hagyja békén Szigetit, amíg Julow Viktornak nincs hiteles szerződése. Minden ígéretés ellenére azonban egyre tovább húzódott a múzeumi kinevezés, december elején arról ad hírt barátja, hogy a múzeumi osztály az egyetemi osztálytól kért státust, és most „*ezek kotlanak rajta, hogy honnan adjanak. Ami az ügyet kissé elhúzza, de mivel a nagy Szigeti határozott módon rendelkezett ebben a dologban, a státust valahonnan elő fogják kaparni.*”⁷³

Az '57-es év bizonytalansággal zárult, de az új évet Kéry a folyamatos nyomkövetés korábbi alaposságával kezdi: „*úgy tudom, Lakatos írt Neked, de a rend kedvéért azért én is megírom, hogy 7-én beszéltem vele, s akkor azt mondta, hogy ügyed rendben van, a központi pénzügyi osztálynak kell intézkednie – ami csak idő kérdése – s a kinevezés meglesz, január 1-i dátummal.*”⁷⁴

Természetesen a kinevezés⁷⁵ hamarosan elkészült, de nem január, hanem február 1-jétől volt érvényes. A Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Osztálya január 27-éig „kotlott” rajta, hogy Julow Viktor a Déri Múzeum tudományos főmunkatársa legyen.

Ezzel lezárult a Julow Viktor életét meghatározó kálvária, amit az állambiztonsági iratokban két tagmonddal intéztek el: „*Cselekményéért az egyetemről el lett távolítva, felelősségre bírósági úton nem lett vonva.*”⁷⁶ A februári kinevezést családi tragédia követte, meghalt Menyhárt Ágika, Mező Magda első házasságából született kislánya. Ágika és Julow Viktor meghitt, jó kapcsolatban voltak, igazi barátság alakult ki köztük. Az elbocsátott egyetemi oktató szomorúan és kétségek között kezdte el muzeológusi munkáját, amihez az is hozzájárulhatott, hogy a Déri Múzeumban ekkor még nem volt irodalmi osztály.

⁷³ Kéry László levele Julow Viktornak, 1957. december 8., DMIT JVh, K.X.2017.1.184.37.

⁷⁴ Kéry László levele Julow Viktornak, 1958. január 12., DMIT JVh, K.X.2017.1.184.39.

⁷⁵ *Julow Viktor kinevezése a Művelődésügyi Minisztérium által*, Dobrovits Aladár autográf tinta aláírásával, Bp., 1958. január 27., DMIT JVh, D.X.2018.18.41.

⁷⁶ *A Hajdú-Bihar megye területén...*, 17.